

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ
ΚΑΙ ΠΟΙΗΤΙΚΗ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ

ΤΟΜΟΣ ΕΚΤΟΣ

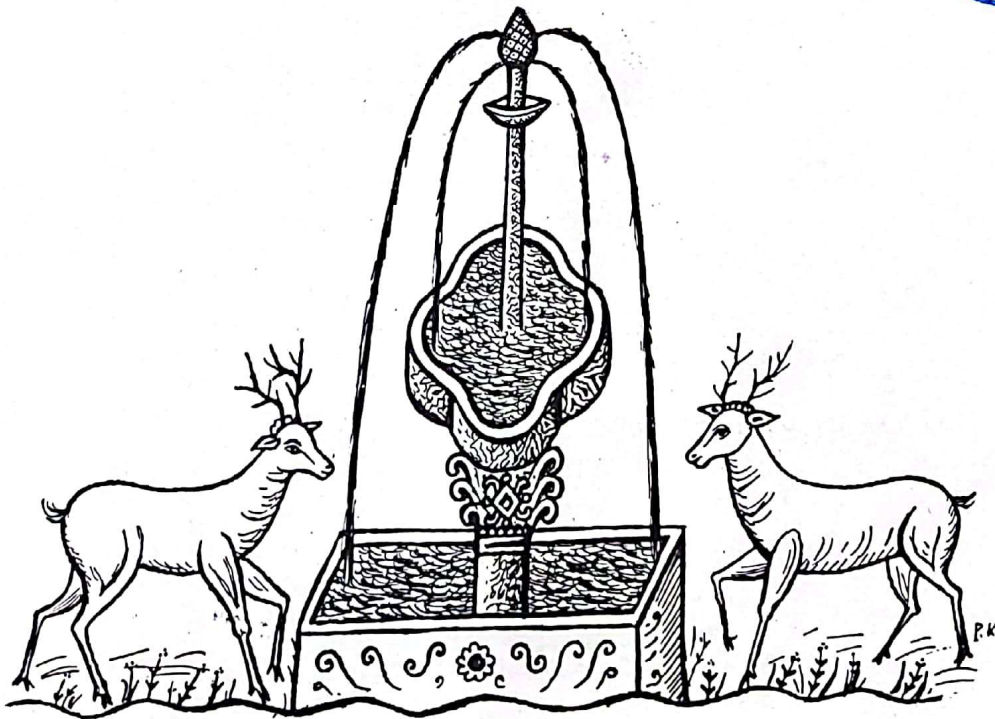
ΗΒΗ—ΙΩΑΝΝΗΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Αρ. Εισ. 19180

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΚΑΙ ΗΘΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ

6^{ΟΣ} ΤΟΜΟΣ
(ΗΒΗ—ΙΩΑΝΝΗΣ)

“Ὁν τρόπον ἐπιποθεῖ ἡ ἔλαφος ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, οὕτως ἐπιποθεῖ
ἡ ψυχὴ μου πρὸς σὲ ὁ Θεός.

(Ψαλμ. μα')

ΑΘΗΝΑΙ 1965

νεται πάντοτε τῶν Δώδεκα (Ίω. β' 12, Πράξ. α' 14. Πρβλ. Ματθ. ιβ' 47-50), σαφῶς δὲ δηλοῦνται ὅτι «οὐδὲ γὰρ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ ἐπίστευον εἰς αὐτόν» (Ίω. ζ' 5). Ἐξ ἄλλου ὁ τίτλος «ἀπόστολος», ἐπὶ τοῦ ὁποῦο ἐστηρίχθη εἰς τὸν συλλογισμόν του ὁ Ἰερώνυμος, δὲν περιορίζεται μόνον εἰς τοὺς Δώδεκα (Πράξ. ιδ' 4, 14, Α' Κορ. ιε' 4-7), ὁ δὲ Ἰάκωβος υἱὸς τοῦ Ἀλφαίου τυγχάνει γνωστός εἰς τὴν χριστιανικὴν παράδοσιν ὡς Ἰάκωβος ὁ μικρὸς (Μάρκ. ιε' 40) ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν ἕτερον Ἰάκωβον τὸν μέγαν, τὸν υἱὸν τοῦ Ζεβεδαίου.

Ἄν καὶ ὁ Ἀδελφόςθεος δὲν ὑπῆρξε μαθητῆς τοῦ Ἰησοῦ, ὡς μάρτυς τῆς ἀναστάσεώς του (Α' Κορ. ιε' 7), ὅψ' ἦν Ἰσῶς ἐνονοιαν καὶ ὁ Ἀπόστ. Παῦλος ἔλαβε τὸ χρίσμα τοῦ «μάρτυρος» τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου καὶ γενικώτερον τοῦ «ἀποστόλου», λόγφ δὲ τῶν προσωπικῶν του χαρακτηρισμῶν καὶ τῆς συγγενείας του πρὸς τὸν Ἰησοῦν ἀπέκτησε ταχέως ἐξέχουσαν θέσιν ἐν τῇ ἀρχικῇ Ἐκκλησίᾳ τῶν Ἱεροσολύμων. Ἄν καὶ δὲν ἐχωρίσθη τῶν Ἱεροσολύμων, ὅπως συνέβη μετὰ τοὺς ἄλλους ἀποστόλους καὶ τοὺς ἀδελφούς του Κυρίου (Α' Κορ. θ' 5), δὲν ἦτο ἐναντίον τῆς Ἱεραποστολῆς πρὸς τοὺς ἔθνικοὺς (Γαλάτ. β' 6-10. Πρβλ. Πράξ. ιε' 12-21). Δι' ἑαυτὸν πάντως ἐτήρησε τὴν ἀποκλειστικὴν Ἱεραποστολὴν πρὸς τοὺς Ἰουδαίους (Γαλάτ. β' 9). Αἱ μεταγενέστεραι περὶ αὐτοῦ παραδόσεις ὑπερβάλλουν τὸν νομισμὸν του καὶ τὴν ἀφοσίωσίν του εἰς τὸν Ἰουδαϊσμόν. Κατὰ τὸν Ἠγήσιππον (Εὐσεβ., Ἐκκλ. Ἰστ. II, 23, 4-18) ὁ Ἰάκωβος ἦτο Ναζιραῖος, τόσον δὲ προσήυχετο ὑπὲρ τοῦ λαοῦ ὡς εἶδος τι ἀρχιερέως καὶ μεσίτου μεταξὺ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ λαοῦ, ὥστε τὰ γόνατά του νὰ ἔχουν κάλους ὡς οἱ τῆς καμήλου. Ἦτο τόσον εὐσεβής, ὥστε καὶ εἰς αὐτόν, ὅπως εἰς τὸν Ἰησοῦν (Πράξ. γ' 14, ζ' 52, 22, Ἰακ. ε' 6) νὰ δοθῇ ὁ τίτλος «δίκαιος». Αἱ Ἰουδαιοχριστιανικαὶ ἀιρέσεις τὸν ἔθεσαν ὑπὲρ τὸν Πέτρον καὶ τὸν Παῦλον. Τὸ καθ' Ἑβραῖους εὐαγγέλιον παραδίδει ὅτι ὁ ἀναστάς Ἰησοῦς ἐνεφανίσθη πρῶτον εἰς τὸν Ἰάκωβον· τὰ Ψευδοκλημέντια τὸν ὀνομάζουν «ἐπίσκοπον ἐπισκόπων», ἐν δὲ τῇ Ἐπιστολῇ Ἰακώβου, τῇ περιεχομένῃ ἐν τοῖς κοπτικῆς γνωστικοῖς ἔργοις τοῦ κώδικος Jung, ὁ Ἰάκωβος ἀποστέλλει εἰς τὸν κόσμον τοὺς λοιποὺς Μαθητάς. Κατὰ Κλήμεντα τὸν Ἀλεξανδρέα (παρ' Εὐσεβ., Ἐκκλ. Ἰστορία II, 1,3) ὁ Ἰάκωβος ἦτο ὁ πρῶτος «ἐπίσκοπος» Ἱεροσολύμων ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὸν Ἠγήσιππον (παρ' Εὐσ., αὐτόθι, IV 22,4. Πρβλ. III, 11-12) μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰακώβου καὶ τὴν καταστροφὴν τῶν Ἱεροσολύμων τῆς Ἱεροσολυμικῆς Ἐκκλησίας ἠγήθη ὁ ἀδελφός αὐτοῦ Συμεὼν, ὑπέθεσαν τινες ὅτι ἐν τῇ ἀρχικῇ Ἰουδαιοχριστιανισμῶ ὡς πρὸς τὴν ἠγεσίαν ἐπεκράτησεν ἐν εἶδος χριστιανικοῦ «καλιφάτου». Ἰσῶς ὁ τρόπος οὗτος τῆς ἐξασφαλίσεως συνεχείας ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας νὰ υιοθετήθῃ ὑπὸ μερίδος τινὸς χριστιανῶν ἐπρόκειτο πάντως περὶ προσωρινοῦ πειραματισμοῦ. Πάντως καὶ ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ Ἰακώβου ὡς πρῶτου ἐπισκόπου Ἱεροσολύμων δέον νὰ γίνεταί μεθ' ὅλων τῶν ὑπὸ τῆς ἱστορίας ἐπιβαλλομένων ἐπιφυλάξεων.

Εἰδικώτερον ὡς πρὸς τὴν θέσιν τοῦ Ἰακώβου ἐναντι τοῦ Νόμου βλ. πλείονα ἐν λήμμ. Ἱεροσολύμων Ἀποστολικῆς Σύνοδος. Ἐνταῦθα σημειοῦμεν μόνον ὅτι ἐκ τε τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων καὶ ἐκ τῆς πρὸς Γαλάτας Ἐπιστολῆς ὁ Ἰάκωβος φέρεται ἀκολουθῶν τὴν μέσιν ὁδὸν μεταξὺ τῶν Ἰουδαϊσῶν καὶ τῶν ἀπόνων, ὡς αἱ τοῦ Παύλου, παρὰ τὸ γεγονός ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι κατέφευγον εἰς τὸ κῆρος καὶ τὴν αὐθεντίαν του ἐν τῇ ἀγωνίᾳ τῶν κατὰ τοῦ Παύλου. Καὶ ἂν ἀκόμη δὲν θὰ ἐδέχετό τις ὡς γνησίαν τὴν Ἐπιστολὴν Ἰακώβου, ὁ ἠθικός μᾶλλον ἢ νομικός χαρακτήρ τῆς Ἐπιστολῆς δεικνύει ὅτι οἱ κύκλοι ἐξ ὧν προέρχεται αὐτὴ δὲν ἐνεθυμοῦντο τὸν Ἰάκωβον ὡς ἀσπληρὸν φύλακα τοῦ Μωσαϊκοῦ Νόμου.

Ἐκ τοῦ βιβλίου τῶν Πράξεων δὲν φαίνεται πῶς ἐπραγματοποιήθη ἡ ἀνοδος τοῦ Ἰακώβου ἐντὸς τῆς ἐκκλησιαστικῆς Ἱεραρχίας. Ἐκ τῶν πληροφοριῶν τῶν Πράξεων, αἱ ὁποῖαι ἀσχολοῦνται κυρίως μετὰ τὸ Ἱεραποστολικὸν ἔργον τῆς ἀρχικῆς Ἐκκλησίας, ἐπικεφαλῆς τοῦ ἀποστολικοῦ ὀμίλου τῆς Ἱεραποστολῆς ἐν Παλαιστίνῃ ἀλλὰ καὶ τῆς μητρὸς τῶν Ἐκκλησιῶν φαίνεται ὅτι ἦτο ὁ Πέτρος μέχρι τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν ὑπὸ τὴν ἀπειλὴν νέας συλλήψεως του ὑπὸ Ἀγρίππα Α' ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ πιθανῶς τὴν Παλαιστίνην (42 μ.Χ.), ὁπότε καὶ παραγγέλει «ἀπαγγεῖλατε Ἰακώβφ καὶ τοῖς ἀδελφοῖς ταῦτα» (Πράξ. ιβ' 17), ὅπερ σημαίνει ὅτι ὁ Ἰάκωβος ἦδη κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον κατέφεν ἠγετικὴν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ θέσιν. Μετὰ ὅμως τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Πέτρου «εἰς ἕτερον τόπον» τεκμηριοῦνται ἐξ ὅλων τῶν μαρτυριῶν ἡ ἀρχηγία τοῦ Ἰακώβου εἰς τὰ ζητήματα τῆς Μητρὸς τῶν Ἐκκλησιῶν. Κατὰ τὴν ἀποστολικὴν Σύνοδον

ΙΑΚΩΒΟΣ ὁ Ἀδελφόςθεος. Ψηφιδωτόν. Μονὴ Ὁσίου Λουκᾶ, Φωκίδος. ΙΑ' αἰών.

(49 μ.Χ.) εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα (Πράξ. ιε' 1 κ. ἐξ.) τὸν λόγον λαμβάνουν ὁ Παῦλος ὡς ἐκπρόσωπος τῆς Ἱεραποστολῆς μεταξὺ τῶν ἔθνικῶν, ὁ Πέτρος ὡς ἐκπρόσωπος τῆς Ἱεραποστολῆς μεταξὺ τῶν ἀπανταχοῦ Ἰουδαίων, ὁ δὲ Ἰάκωβος ὡς ὁ ἐπικεφαλῆς τῆς Μητρὸς τῶν Ἐκκλησιῶν, τοῦ ἀρχαιότερου καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην μεγαλυτέρου κέντρου τῆς Ἱεραποστολικῆς προσπάθειας τῆς Ἐκκλησίας.

Ὁ Ἰάκωβος μετ' ἄλλων τινῶν χριστιανῶν, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἐλιθοβολήθη ἐν Ἱεροσολύμοις περὶ τὸ 62 μ.Χ., κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἰωσήπου (Ἀρχαιολ. XX, 9, 197-203). Ὁ φόνος ὑπεκινήθη ὑπὸ τοῦ ἀρχιερέως Ἀνάνου κατὰ τὸ διάστημα ποῖας τινος ἀκυβερνησίας ἐν Παλαιστίνῃ πρὶν δὲλ. ὁ νέος ἐν Παλαιστίνῃ Ρωμαῖος διοικητῆς Ἀλβίνος ἀναλαβὴ τὰ καθήκοντά του. Φαίνεται ὅτι οἱ Ρωμαῖοι καὶ ἐξ ἐπόψεως ἐφαρμογῆς τοῦ δικαίου, ἀλλὰ καὶ διότι Ἰσῶς εἰς τὴν χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν διέβλεπον ὄχι μόνον διάσπασιν τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ ἀλλὰ καὶ ἀντίρροπὸν τι εἰς τὰς μεσσιανικὰς προσδοκίας τῶν Ζηλωτῶν, δὲν θὰ ἐπέτρεπαν τὴν ἐγκληματικὴν αὐτὴν πράξιν. Ἐξ ἄλλου, κατὰ τὸν Ἠγήσιππον, ὁ Ἰάκωβος, ὀλίγον πρὸ τῆς πολιορκίας τῶν Ἱεροσολύμων, ἐθανάτωθῃ ριφθὲς ἐκ τοῦ ἱεροῦ κάτω, λιθοβοληθεὶς καὶ πληγῆς διὰ ροπαλῶν, κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα, ὅτε τοῦ ἐξητήθη ἐνώπιον τοῦ λαοῦ νὰ δώσῃ τὴν μαρτυρίαν του περὶ τοῦ Ἰησοῦ, καὶ ἠμολόγησεν οὗτος ὅτι ὁ Ἰησοῦς εἶναι ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ὁ καθήμενος εἰς τὰ δεξιὰ τῆς μεγαλωσύνης (παρ' Εὐσεβ., Ἐκκλ. Ἰστορ. III, 11, 12). Ἡ μνήμη αὐτοῦ ἄγεται τὴν 23ην Ὀκτωβρίου.

ΣΑΒΒΑΣ ΑΓΟΥΡΙΑΣ

(Ἡ Ἐπιστολή). Περιεχόμενον. Τὴν ἀφορμὴν, τὸν σκοπὸν καὶ τὸν χρόνον τῆς συγγραφῆς τοῦ ἔργου τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου μόνον ἐκ τοῦ περιεχομένου τῆς ἐπιστολῆς δύναται τις νὰ εἰκάσῃ, ἐφ' ὅσον πᾶσα ἄλλη μαρτυρία ἐλλεῖπει. Ἐπὶ τοῦ θέματος ὅμως τῆς υπάρξεως καὶ δικηκοῦσης ἐννοίας ἐν τῇ ἐπιστολῇ ἡ μελέτη τῆς σχετικῆς βιβλιογραφίας παρουσιάζει ὡς κρατοῦσαν τὴν ἄποψιν ὅτι εἶναι ματαιοπονία

νά αναζητήσει τις ενότητες εις την επιστολήν ταύτην. «Τὴν ἐνότητα εις τὴν ἐπιστολήν καὶ εἰς ἀπαντας τοὺς λόγους αὐτῆς δίδει ἡ σοβαρότης καὶ τὸ ἦθος τοῦ συγγραφέως, σημεῖοι δ' Α. Meyer. Διὸ καὶ οἱ πλείστοι ἐκ τῶν ὑπομνηματιστῶν της, ζένοι καὶ ἡμέτεροι, τὴν θεωροῦν μᾶλλον ὡς κοιμβολόγιον ποικίλων ἠθικῶν διδαγμάτων. Δὲν νομίζομεν ὁμοῦς ὅτι αἱ δυσχερεῖαι εἰς τὴν χάραξιν τῆς δικηκούσης ἐνότητος ἐν τῇ ἐπιστολῇ εἶναι ἀνυπερβλήτοι. Τὸ κατωτέρω προτεινόμενον σχέδιον δὲν πιστεύομεν ὅτι εἶναι σχῆμα τι ἐκ τῶν προτέρων, ἀλλ' ἀποτελεῖ ἀνάγκην καὶ ἀπόρροιαν τῆς ὀρθῆς ἐρμηνείας τῶν ἐπὶ μέρους στοιχείων τῆς ἐπιστολῆς :

Ἐπιστολικὸς χαιρετισμὸς (α' 1).

Πρόμιον: Ἡ χριστιανικὴ ἀντίληψις περὶ τῶν πειρασμῶν (α' 1-27). Οἱ πειρασμοὶ ἀποτελοῦν ἐδκαιρίαν τελειοποιήσεως καὶ ἀφορμὴν χαρᾶς διὰ τοὺς χριστιανοὺς (στ. 1-4). Ἡ ὀρθὴ κατανόησις τῆς ἐδκαιρίας τῶν πειρασμῶν προϋποθέτει ἐν τῷ πιστῷ τὴν παρά τοῦ Θεοῦ σοφίαν (στ. 5-8). Ἡ ἀνωθεν σοφία μαρτυρεῖ τὸ ὕψος τοῦ «πτωχοῦ» χριστιανοῦ ἐναντι τοῦ ἀσεβοῦς «πλουσίου» (στ. 9-12). Οἱ πειρασμοὶ δὲν προέρχονται ἐκ τοῦ Θεοῦ, τῆς πηγῆς παντὸς ἀγαθοῦ (στ. 13-18). Ἡ παρεξηγήσις τῆς φύσεως τῶν πειρασμῶν οφείλεται εἰς ἐσφαλμέναν περὶ τὴν διδασκαλίαν καὶ ἀκρόασιν τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ ἀντιλήψεις (στ. 19-21). Δὲν ἀρκεῖ ἡ γνῶσις τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ, δι. τί ἔχει σημασίαν εἶναι ἡ τήρησις αὐτοῦ (στ. 21-27).

Κύριον Θέμα: Αἱ ἐκ παρεξηγήσεως τοῦ νοήματος τῶν πειρασμῶν δημιουργηθεῖσαι ἀταξίαι καὶ ἡ θεραπεία αὐτῶν (β' 1-ε' 12).

A. Ἡ πρὸς τοὺς «πλουσίους» ἐπιδεικνυομένη ὑπὸ τινῶν προσωπολήψια ἀποτελεῖ παράβασιν τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ (β' 1-13) καὶ ἔμπρακτον ἄρνησιν τῆς πίστεως (β' 14-26).

B. Τὸ ἀδόκιμον τῶν διδασκάλων τῆς κοινότητος ὑπῆρξε μία τῶν κυρίων αἰτιῶν τῆς ἐσφαλμένης ἀντιμεταπίσεως τοῦ πειρασμοῦ (γ' 1-18).

Γ. Ἡ κρίσις τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῶν ἀνυποτάκτων «πτωχῶν» (δ 1-12), τῶν ἀσεβῶν ἐμπορευομένων (δ' 13-17) καὶ τῶν «πλουσίων» (ε' 1-6). Παραμυθία τῶν πιστῶν (ε' 6-12).

Ἐπίλογος: Τελικαὶ προτροπαὶ (ε' 13-20). Περὶ τῆς προσευχῆς καὶ τῆς ἀλείψεως δι' Ἁγίου Ἑλαίου ἐν ταῖς ἀσθενείαις (13-15). Περὶ τῆς ἐξομολογήσεως τῶν ἁμαρτιῶν καὶ τῆς δυνάμεως τῆς προσευχῆς (16-18). Περὶ τοῦ ἐνδιαφέροντος τῶν πιστῶν διὰ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν πλανηθέντων (19-20).

Φιλολογικὸς χαρακτήρ. Ἡ γλῶσσα καὶ τὸ ὕψος τῆς ἐπιστολῆς ἔχουν προκαλέσει πολλὰς συζητήσεις, ἀποτελοῦν δὲ τὸ κύριον ἐπιχείρημα τῶν ὑποστηρικτῶν τῆς βραδυτέρας καὶ δὴ ἐκ τοῦ τέλους τοῦ Α' ἢ τῶν ἀρχῶν τοῦ Β' αἰῶνος προελεύσεως αὐτῆς. Δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι καὶ ὁ ἄπλοος ἀναγνώστης δύναται νὰ διακρίνῃ τὸ σημιτικὸν ὑπόστρωμα τῆς ἐπιστολῆς. Τὸ διακεκομμένον τῆς ἐκφράσεως μὲ τὰ πολλὰ ὑπονοούμενα εἶναι βασικὸν χαρακτηριστικὸν τῆς ἑβραϊκῆς καὶ τῆς γλώσσης τῆς παρούσης ἐπιστολῆς. «Οἱ ἑβραῖοι εἶναι συνήθεις, ὁ δὲ παραλληλισμὸς τῶν μελῶν ἢ ἡ ἀποφθεγματικὴ μορφή τῶν λόγων προϋποθέτουν Ἰουδαίον τὸν συγγραφέα» (παρὰ R. Leconte). Ἐξ ἄλλου ὁμοῦς ἡ γλῶσσα τῆς ἐπιστολῆς διακρίνεται διὰ τὴν καθαρότητά της καὶ τὸ ἐξαιρέτως πλούσιον λεξιλόγιον. Εἰς οὐδὲν ἄλλο βιβλίον τῆς Κ. Διαθήκης παρουσιάζονται τόσον περίτεχνα ρητορικὰ σχήματα. «Ὁ πεζὸς λόγος του εἶναι κομψός, τὸ λεξιλόγιόν του ποικίλον· μεταχειρίζεται λέξεις σπανίας καὶ λογίας, γνωρίζει τὴν ἀκριβῆ χρῆσιν τῶν χρόνων καὶ χρησιμοποιεῖ ἀνέτως τὰ μόρια. Ὅταν θέτῃ ἀντιμετώπους δύο συζητητάς, ἢ όταν ἀπομονώνῃ τὸν ἀντιφρονοῦντα, ὅταν καταφεύγῃ εἰς τὴν εἰρωνεῖαν, πολλαπλασιάζει τὰς ἐρωτήσεις ἢ ἐπιστῆ τὴν προσοχὴν τῶν ἀναγνωστῶν, ἀποδεικνύει βεβαίαν γνωριμίαν πρὸς τὴν διατριβὴν» (P. Leconte, αὐτόθι). Εἰς τὴν βραχείαν ταύτην ἐπιστολήν ὑπάρχουν 13 λέξεις μὴ ἀπαντῶσαι παρὰ τοῖς Ὁ. Σπανιώταται λέξεις χρησιμοποιοῦνται ὡς «ἀπείραστος», «θησκός», «χρυσοδοκῆλιος» «ἀποσκίασμα», «ἀνέλεος», «ἀνεμιζόμενος» «δαιμονιώδης» (πλείονα περὶ τῶν ἐλληνισμῶν τῆς ἐπιστολῆς βλ. παρὰ J. Chainé).

Ἐάν σταθμίσῃ τις ἐπακριβῶς τὰ ὅσα ἀνωτέρω περὶ τοῦ φιλολογικοῦ χαρακτήρος τῆς ἐπιστολῆς ἐξετέθησαν καὶ λάβῃ εἰδικώτερον ὑπ' ὄψιν α) τὸν παλαιστίνον σημιτικὸν χαρακτήρα τοῦ ὕψους ἀφ' ἑνὸς καὶ τὴν ἀναμφισβήτητον ἐπὶ τῆς ἐπιστολῆς ἐπίδρασιν τῆς ἐλληνιστικῆς διατριβῆς καὶ ρητορίας ἀφ' ἑτέρου, β) τὴν ὑπὸ συγκεκριμένης τινὸς καταστάσεως (Sitz im Leben) καὶ ἀφορμῆς σύνδεσιν τῶν διαφορῶν θεμάτων τῆς ἐπιστολῆς ἐξ ἑνὸς καὶ τὴν τάσιν τῆς

γενικεύσεως τῶν ἐπὶ μέρους στοιχείων τῆς συγκεκριμένης καταστάσεως ἐξ ἑτέρου, γ) τὸν ἀδιαισθητὸν ὀμιλητικὸν καὶ κηρυγματικὸν χαρακτήρα τῆς ἐπιστολῆς ἐν γένει ἀφ' ἑνὸς, κηρυγματικὸν τῆς ἐπιστολῆς ἐπὶ τῆς ἐπὶ ἑτέρου, δύναται νὰ τὸν ἀτελεῖ ἐπιστολικὸν τύπον ἀφ' ἑτέρου, δύναται νὰ συμπεράνῃ ὅτι ἐκ συγκεκριμένης ἀφορμῆς καὶ πρὸς ἀντιμετάπισην ὀρισμένης καταστάσεως ὁ Ἅγιος Ἰάκωβος εἰς ἀραμναῖον γλῶσσαν ἐξεφώνησε καὶ ὁ ἴδιος κατέγραψε τὴν ἐν τῇ ἰκῆν γλῶσσαν ἐπιχειρημένην ὁμιλίαν. Τὴν ὁμιλίαν ταύτην ἐλληνο-ἐπιστολῇ περιεχομένην τῆς πρώτης κοινότητος, Ἰανὸν Ἰσως χρόνον μετὰ τὴν καταιγίδα, ἤτις προεκάλεσε τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Ἀποστόλου, ὑπὸ τὴν ἄμεσον αὐτοῦ ἐποπτεῖαν, μετέφρασεν εἰς ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ ἐλληνικὸν παραινεντικὸν ὄρος, διὰ δὲ τοῦ προοιμίου προσέδωκεν εἰς αὐτὴν ἐπιστολικὸν χαρακτήρα, ὥστε αὐτὴ ν' ἀναγνωσθῇ ὡς ὑπόμνημα τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ ὅλοι οἱ χριστιανοὶ νὰ ὀφελῆθον ἐκ τοῦ περιεχομένου αὐτῆς.

Γένεσις τῆς Ἐπιστολῆς. Ὡς συγγραφεὺς τῆς ἐπιστολῆς φέρεται ἐν τῷ ἐπιστολικῷ προοίμῳ «Ἰάκωβος Θεοῦ καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ δοῦλος» (α' 1). Μεταξὺ πάντων Θεῶν ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ γνωστῶν Ἰακώβων ἡ παλαιὰ ἐκκλησιαστικὴ παράδοσις καὶ πλείστοι νεώτεροι ἐρευνῆται καὶ ὑπομνηματιστὰί τῆς ἐπιστολῆς ἀνεγνώρισαν Ἰάκωβον τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κυρίου ὡς τὸν συγγραφέα τῆς ἐπιστολῆς. Ὅσοι ἐκ τῶν νεωτέρων ἐρευνητῶν δέχονται πολὺ βραδυτέραν τῶν χρόνων τοῦ Ἀδελφοῦ προελεύσιν τῆς ἐπιστολῆς, εἴτε θεωροῦν ταῦτα ὡς ψευδεπίγραφον εἴτε τὸν ἐν τῷ προοίμῳ μνημονευόμενον Ἰάκωβον οὐδόπως συσχετίζουν πρὸς τὸν Ἀδελφόν.

Αἱ ἐξωτερικαὶ μαρτυρίαι ἀπὸ τοῦ Ὀριγένους καὶ ἐντεθεν ὁμοφώνως ἀναγνωρίζουν εἰς τὸν Ἰάκωβον τῆς ἐπιστολῆς τὸν Ἀδελφόν (βλ. Π. Τρεμπέλα, Ὑπόμνημα εἰς τὴν πρὸς Ἑβρ. καὶ τὰς Ἐπὶ Καθολικὰς, σ. 175-176). Πρὸ τοῦ Ὀριγένους ἡ ἐπιστολὴ δὲν μνημονεύεται ἀλλάχου, ὅπως δὲν μνημονεύονται ἑναρῖς καὶ ἄλλα βιβλία τῆς Κ. Διαθήκης (π.χ. αἱ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων), χωρὶς διὰ τοῦτο νὰ διανοηθῇ τις σημεῖον νὰ μεταφέρει τὴν συγγραφὴν τῶν εἰς τὰ μέσα τοῦ Β' αἰῶνος. Εἶναι ὁμοῦς πολὺ ἀριθμοὶ αἱ ἐξωτερικαὶ ἐνδείξεις, καθ' ἃς συγγραφεὺς τῆς ἐπιστολῆς δὲν ἠδύνατο νὰ εἶναι ἄλλος ἐμὴ Ἰάκωβος ὁ Ἀδελφός. Ὅτι γινώσκοντες περὶ αὐτοῦ ἐκ τῆς Κ. Διαθήκης καὶ ἐκ τῶν παλαιῶν ἐκκλησι. συγγραφέων (βλ. Μάρκου Σιάτου, Τὸ πρόβλημα τῶν Ἀδελφῶν τοῦ Κυρίου, Ἀθήναι, 1950, σ. 24), ἐπιβεβαιοῦνται ὑπὸ τῆς ἐπιστολῆς. Ὁ ἐν τῷ προοίμῳ μνημονευόμενος Ἰάκωβος δὲν ἠδύνατο νὰ εἶναι ὁ οἰοσδήποτε Ἰάκωβος, διότι δι' ὅλης τῆς ἐπιστολῆς ὀμιλεῖ μετὰ κύρους καὶ ἀθεντίας. Ἦτο ὁ τοῖς πᾶσι γνωστὸς Ἰάκωβος, ὁ «στύλος» τῆς Ἐκκλησίας (Γαλάτ. β' 9), τὴν πρὸς τὸν ὅποιον συγγένειαν εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ἀναφέρει ὁ Ἰούδας ἐν τῇ ἐπιστολῇ του, διὰ νὰ συστήσῃ ἑαυτὸν εἰς τοὺς ἀναγνώστῃς τῆς ἐπιστολῆς («Ἰούδας Ἰησοῦ Χριστοῦ δοῦλος, ἀδελφὸς δὲ Ἰακώβου...»). Ἐπειτα, ἡ ἀντικειμενικὴ κατάσταση, ἢ ἢν προϋποθέτει καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν ἡ ἐπιστολὴ, εἶναι ἀκριβῶς ἡ γνωστὴ ἡμῖν ἐκ τῶν Συνοπτικῶν Εὐαγγελίων, ἢτοι ὁ γεωγραφικὸς καὶ πολιτιστικὸς χώρος τῆς Παλαιστίνης μετὰ τὰ γνωστὰ κατὰ τὸ α' ἡμισυ τοῦ Α' αἰῶνος θρησκευτικὰ καὶ κοινωνικὰ προβλήματα. Οὐδαμὸς εὐρηται Ἰζνος πολεμικῆς κατὰ τῆς εἰδωλολατρίας καὶ ἀνηθικότητος, ἄτινα εὐρίσκει τις πολεμιόμενα εἰς ἀπάσας τὰς ἐπιστολάς τοῦ Παύλου, αἵτινες ἀπευθύνονται πρὸς Ἐκκλησίας ἐλληνιστῶν Ἰουδαίων καὶ ἐθνικῶν. Ὁ χαρακτήρις τοῦ τόπου συγκεντρώσεως τῶν χριστιανῶν ὡς «συναγωγῆς», ἢ μνεῖα «πρεσβυτέρων» καὶ «διδασκάλων», ἢ σαφῆς διάκρισις «ταπεινῶν» καὶ «πτωχῶν» ἀδελφῶν ἀφ' ἑνὸς καὶ «πλουσίων» ἐχθρῶν τῆς κοινότητος ἀφ' ἑτέρου, τὸ ἀγροτικὸν περιβάλλον καὶ αἱ ἐκ τῆς ἀγροτικῆς ζωῆς εἰκόνας, ἢ μνεῖα τοῦ «καύσωνος», ἢτοι τοῦ νοτίου ἀνέμου τῆς ἐρήμου, πάντα ταῦτα συγκλίουν εἰς τὴν ἀποδοχὴν τοῦ Ἰουδαιοχριστιανῶν τῆς Παλαιστίνης ὡς ἐκείνων πρὸς οὓς ἀπηύθυνε τὴν ὁμιλίαν τοῦ Ἰακώβου ὁ Ἀδελφός. Εἶναι δὲ γνωστὸν, ὅτι κατὰ τοὺς ἀρχαίους ἐκείνους χρόνους οἱ χριστιανοὶ ἐφοίτων μετὰ τῶν λοιπῶν Ἰουδαίων εἰς τὴν «συναγωγὴν» καὶ τὸ «ἱερόν» (Πράξ. β' 46, γ' 1, ε' 42), ἐτέλουν δὲ τὴν εὐχαριστίαν «κλῶντες κατ' οἶκον ἄρτον» (Πράξ. β' 46). Ὁ συγγραφεὺς τῆς ἐπιστολῆς ἐμφανίζεται ὡς «διδάσκαλος» μεγάλου προσωπικοῦ κύρους μεταξὺ τῶν ἀναγνωστῶν. Θὰ εἰδικαιοῦτο τις μάλιστα νὰ ὑποθέσῃ, ὅτι σημεῖα τινὰ τῆς ἐπιστολῆς ἀφορῶντα ἀπὸ κοινῶν χριστιανῶν καὶ Ἰουδαίων προϋποθέτουν τὸ κῆρος τοῦ συγγραφέως καὶ μεταξὺ τῶν Ἰουδαίων.

Ἐπειτα, ἡ ἐξάρτησις τοῦ «διδασκάλου» ἀπὸ τῶν βιβλίων τῆς εὐσεβείας τοῦ μεταγενεστοῦ Ἰουδαίου (Ψαλμοί, τὰ ἔργα τῆς Σοφίας) καὶ τῆς Συνοπτικῆς παραδόσεως μαρτυρεῖ

ἐπιστολής ἀποστολή αὐτῆς πρὸς τὰς ἀπανταχοῦ Ἐκκλησίας ἐγένετο πιθανότατα ἔντος τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου καὶ ὑπὸ τὴν ἄμεσον αὐτοῦ ἐποπτείαν, ἥτοι πρὸ τοῦ 62 μ.Χ.

Τὰς περὶ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου γνώσεις μας δὲν προήγαγεν ἡ ἀνακάλυψις τῶν κειμένων τῆς Νεκρῆς Θάλασσης. Ὡς ἦτο φυσικόν, παρουσιάζονται παράλληλά τινα καὶ ἐγένοντο ὑπὸ τῶν ἐρευνητῶν συγκρίσεις. Τινὲς ἐθεώρησαν τὸν Ἰακώβον ὡς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ τάγματος τῶν Ἑσσηίων (A. P. Davies), ἢ ὡς μορφήν τινα ὁμοίαν πρὸς τὸν διδάσκαλον τῆς Δικαιοσύνης (Schonfield), τοὺς δὲ περὶ αὐτὸν Ἰουδαίους χριστιανούς ὡς τοὺς ἀδελφοὺς τῶν μελῶν κοινοτήτων τοῦ Qumran. Τὴν ἡχὴ τῶν κειμένων τῆς Νεκρῆς Θάλασσης εὐρίσκουμεν εἰς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου αὕτη ὁμοίως δὲν δηλοῖ ἄμεσον ἐξάρτησιν. Ὅμοιαι καταστάσεις ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ περιβάλλοντος ἐκφράζονται δι' ὁμοίων ἐννοιῶν καὶ εἰκόνων. Ἐκ τῶν παραλλήλων ἅτινα ἔχουν προταθῆ ὁδὲν τυχεῖται ἄξιον σοβαρᾶς συζητήσεως. Οὐδὲν ἐξ αὐτῶν εἶναι τοιοῦτον, γράφει ὁ M. Burrows, ὥστε νὰ καθιστᾷ πιθανὴν ἄμεσον τινὰ σχέσιν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡ. Σ. Ἀγουρίδου, Ἐπίτομη εἰς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου, Ἀθήναι 1956. J. Chainé, L'Épître de St. Jacques, Paris 1927. M. Dibelius, Der Brief des Jakobus (Krit. exeg. Kom. von Meyer 15), Göttingen 1921. Fr. Hauck, Die Katholischen Briefe, in Das Neue Testament Deutsch 3, Göttingen 1937. J. Moffat, The General Epistles, Peter, James and Judas, New York-London. Οἰκουμἐνιος, in PG 119, 451-510. Χρυσ. Παπαδοπούλου, Ἐπίτομη εἰς τὴν Καθολ. Ἐπιστολὴν τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου, Ἀλεξάνδρεια 1913. Π. Τρεμπέλα, Ἐπίτομη εἰς τὴν πρὸς Ἑβραίους καὶ τὰς Ἑπτὰ Καθολικάς, Ἀθήναι 1941. H. Windisch, Der Brief des Jakobus, Tübingen 1951. Διὰ πληρεστέρων ζήτην βιβλιογραφίαν βλ. Σ. Ἀγουρίδου, ἐνθ' ἀν., σ. 95 κ. ἑξ.

ΣΑΒΒΑΣ ΛΓΟΥΡΙΑΗΣ

(Τὸ Πρωτεύαγγέλιον) Ἀπόκρυφον Ἔργον, ἀνήκον εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν πρωτεύαγγέλων, τὰ ὅποια παρέχουν εἰδήσεις περὶ τῶν συγγενικῶν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ προσώπων ἐν μυθιστορηματικῷ πλαίσίῳ. Ὑπὸ τὴν παροῦσαν μορφήν τοῦ ἀποτελεῖται ἀπὸ τρία τμήματα.

1. Γέννησις τῆς Μαρίας καὶ βίος αὐτῆς μέχρι τῆς ὑπὸ τοῦ Ἰωσήφ παραλαβῆς: Ὁ πατὴρ αὐτῆς Ἰωακείμ, γέρον καὶ ἀτεκνος, λόγῳ ὄνειδισμοῦ ὑπὸ γνωρίμου του διὰ τὴν ἀτεκνίαν, κατέφυγεν εἰς τὴν ἐρημίαν, ἢ δὲ μήτηρ Ἄννα, ἐνδυσθεῖσα νυμφικὸν φόρεμα, ἀπήλυθε θερμὴν προσευχὴν ὑπὲρ κυοφορίας, ἥτις καὶ εἰσηκούσθη. Οὕτως ἐγεννήθη ἡ Μαρία, ἡ ὁποία τριετῆς εἰσήχθη εἰς τὸν ναὸν καὶ παρέμεινεν ἐκεῖ μέχρι τῆς ἡλικίας, τῶν δώδεκα ἐτῶν, ὁπότε, ἵνα μὴ μιάνη διὰ τῆς ἐνηλικιωσέως τῆς τὸν ἱερὸν χώρον, ἐδόθη πρὸς φύλαξιν εἰς τὸν Ἰωσήφ.

2. Γέννησις τοῦ Χριστοῦ: Αὕτη περιγράφεται ὑπὸ τοῦ Ἰωσήφ, βάσει τῶν κανονικῶν εὐαγγελίων μετὰ πολλὰς προσθήκας. Τὸ τμήμα τοῦτο ἀποτελεῖ ὕμνον εἰς τὴν ἀειπαρθενίαν τῆς Θεοτόκου, προφανῶς κατὰ τῶν Ἑβραίων καὶ ἄλλων αἰρετικῶν ἀρνούμενων αὐτήν.

3. Ἱστορία τοῦ Ζαχαρίου: Περιλαμβάνει περιγραφὴν τῆς σφαγῆς τῶν νηπίων, τῆς διαφυγῆς Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ, τοῦ φόνου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Ζαχαρίου καὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ἡρώδου. Εἰς τὸ τέλος ὑπάρχει σημείωσις περὶ τοῦ ὅτι συντάκτης τοῦ ὅλου ἔργου εἶναι ὁ Ἰακώβος, προφανῶς ὁ Ἀδελφός.

Ὑπὸ τὴν σημερινὴν μορφήν τὸ εὐαγγέλιον ἀνήκει εἰς τὸν Δ' αἰῶνα, ἀλλὰ τὸ ὑλικὸν αὐτοῦ εἶναι ἀρχαιότερον. Τὰ δύο πρῶτα τμήματα πιθανῶς ἐγράφησαν περὶ τὰ μέσα τοῦ Β' αἰῶνος, ἐφ' ὅσον εἶναι γνωστὰ καὶ εἰς Κλήμεντα τὸν Ἀλεξανδρεῖα (Στρωμ. 7,93), τὸ δὲ τρίτον ἐγράφη τὸν Γ' αἰῶνα. Οἱ συντάκται τῶν ἦσαν Ἰουδαίοι χριστιανοὶ τῆς διασποράς.

Μολονότι κατεδικάσθη ὡς αἰρετικὸν ὑπὸ τοῦ δεκρέτου τοῦ Γελασίου περὶ γνησίον καὶ νόθον βιβλίων, ἐξηκολούθησε νὰ ἀναγινώσκειται ὑπὸ τῶν χριστιανῶν καὶ ἐπηρέασε μέγας τὴν λατρείαν καὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας. Τὰ ὀνόματα τῶν γονέων τῆς Μαρίας παρελήφθησαν ἐξ αὐτοῦ, ὡς καὶ ἡ εἰσαγωγή αὐτῆς εἰς τὸν ναὸν. Ἡ δὲ δοξασία τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας περὶ ἀσπόρου συλλήψεως τῆς Μαρίας εἰς αὐτὸ ἐπίσης ἔχει τὰς πρώτας ρίζας τῆς. Ἐπὶ τῇ βάσει αὐτοῦ συνετάχθησαν βραδύτερον ἄλλα ἀπόκρυφα ἔργα, ὡς εἶναι τὸ λατινικὸν ἀπόκρυφον τοῦ Ματθαίου (τοῦ ΣΤ' αἰῶνος), ἢ Ἱστορία Ἰωσήφ τοῦ Τέκτονος (κοπτιστὶ καὶ ἀραβιστὶ, τοῦ Δ' αἰῶνος), καὶ τὸ ἀραβικὸν εὐαγγέλιον τῆς Νεότητος.

Βιβλιογραφικά. Ἐκδόσεις (κατ' ἐπιλογὴν): Tischendorf, Evangelia apocrypha, Leipzig 1876¹, 1-50. Ch. Michel, Evangelia apocrypha I, Paris 1924¹, 1-51.

Μελέται (κατ' ἐπιλογὴν): A. Janssens, De H. Maagd en Moeder Gods Maria: hef Dogma en de Apocriefen,

Amsterdam 1930¹. B. Kleinschmidt, Die hl. Anna, ihre Verehrung in Geschichte, Kunst und Volkstum, Düsseldorf 1930. M. Σάβη, Τὸ πρόβλημα τῶν ἀδελφῶν τοῦ Ἰησοῦ, Θεσσαλονίκη 1930. Ἱ. Καλογήρου, Μαρία ἡ ἀειπαρθενὴς Θεοτόκος κατὰ τὴν ὀρθόδοξον πίστιν, Θεσσαλονίκη 1937. Ἱ. Ἀναστασίου, Τὰ Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου, Θεσσαλονίκη 1939.

ΠΑΝ. Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ

(Ἡ Λειτουργία). βλ. Λειτουργικοὶ Τόποι.

Ἰακώβος. Ὁ τοῦ Ζεβεδαίου καὶ τῆς Σαλώμης, ἀδελφὸς τοῦ Ἰωάννου, μεθ' οὗ ἠκολούθησεν τὸν Χριστὸν. Ἀμφότεροι οἱ ἀδελφοὶ ἀπέθανον τὸν πατέρα αὐτῶν Ζεβεδαίου ἐν τῇ πλοίῳ μετὰ τῶν μισθωτῶν, ἀπῆλθον ὀπίσσω τοῦ Ἰησοῦ (Μάρκ. 4^ο 29) εὐθὺς ὡς ἐκλήθησαν (Ματθ. 8^ο 22), μιμηθέντες Ἰσῶς τὸ παράδειγμα τῶν πλησίων αὐτῶν εὐρισκομένων ἠμοιτέρων τῶν, δύο ἐπίσης ἀδελφῶν, τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ Ἀνδρέου.

Ὁ Ἰακώβος, εἰς τῶν δώδεκα, μετὰ τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ Ἰωάννου, τυγχάνουν διακρίσεώς τινος, διό καὶ περιφρονεῖται ἐνίστις πλησίων τοῦ Ἰησοῦ, μόνον αὐτοὶ ἐν οἴκῳ π.χ. τοῦ Ἰακώβου, ἐν Γεθσημανῇ, μάλιστα δὲ κατὰ τὴν Μεταμόρφωσιν, ὅτε ὁ Κύριος ὡδήγησεν αὐτοὺς «εἰς ὄρος ὑψηλὸν κατ' ἴδιον μόνους καὶ μετεμορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν» (Μάρκ. 9^ο 2. Πρβλ. Ματθ. 13^ο 1-2).

Ὁ Ἰακώβος μετὰ τοῦ Ἰωάννου ὀνομάσθησαν Βοανηργεῖς (κατὰ τινὰς κώδικας Βοανηργεῖς ἢ Βοανηργεῖς) «ὃ ἐστὶν υἱὸς βροντῆς» (Μάρκ. 3^ο 17).

Ἐκ τοῦ ὅτι πάντοτε προτάσσεται τὸ ὄνομα τοῦ Ἰακώβου, ὁσάκις μνημονεύονται καὶ οἱ δύο ἀδελφοί, συμπεραίνεται ὅτι οὗτος ἦτο πρεσβύτερος τοῦ ἀδελφοῦ του.

Ἡ παρεμβολὴ τῶν δύο ἀδελφῶν Ἰακώβου καὶ Ἰωάννου, ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸν Κύριον, εἰς δύο περιπτώσεις, νὰ διατυπώσῃ ὑψηλὰς ἠθικὰς διδασκαλίας.

Κατὰ τὴν μίαν ἐκ τῶν παρεμβολῶν, ὅτε ὁ Κύριος μετὰ τῶν μαθητῶν του δὲν ἐγένετο δεκτὸς εἰς χωρίον τι τῆς Σαμαρείας, τότε ἐκμανέντες ὁ Ἰακώβος μετὰ τοῦ Ἰωάννου, εἶπον πρὸς τὸν Ἰησοῦν ὅπως ἐπιτρέψῃ εἰς αὐτοὺς νὰ ζητήσουν νὰ κατέλθῃ

Ὁ Ἀπόστολος ΙΑΚΩΒΟΣ. Μονὴ Θεολόγου. Πάπμος. ΙΓ' αἰῶν.

